Bilge

Sayı 50

ISSN 1300-283X

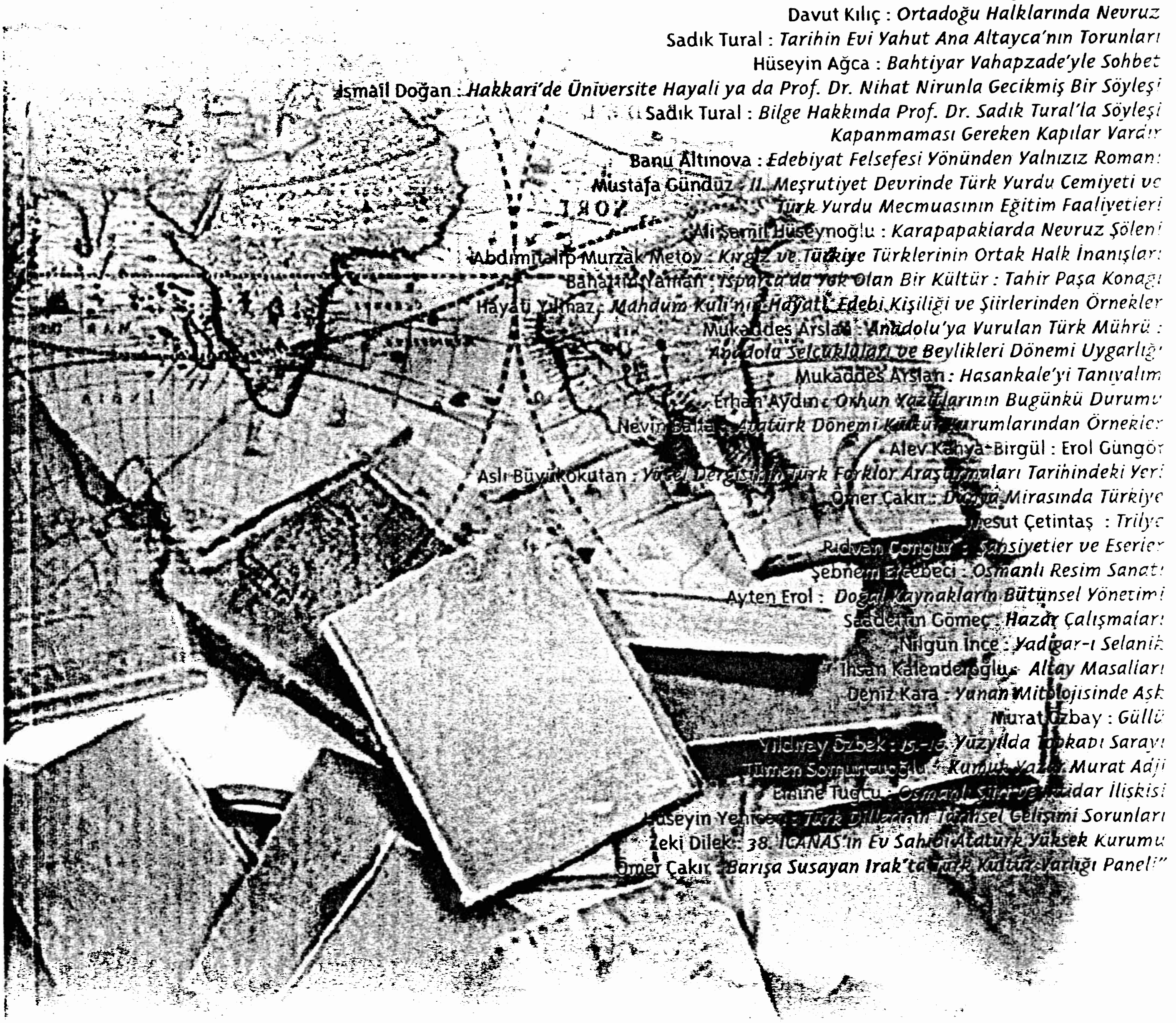

Osman Horata : *Bilge'nin 50. Sayısı ve Yeni Ufuklar*
Müjgan Cunbur : *Sitemsiz Dostlarımız : Kitaplar*
Ali Güler : *Kerkük Türkleri ve Demografik Gelişmeler*
Davut Kılıç : *Ortadoğu Halklarında Nevruz*
Sadık Tural : *Tarihin Evi Yahut Ana Altayca'nın Torunları*
Hüseyin Ağca : *Bahtiyar Vahapzade'yle Sohbet*
İsmail Doğan : *Hakkari'de Üniversite Hayali ya da Prof. Dr. Nihat Nirunla Gecikmiş Bir Söyleşi*
Sadık Tural : *Bilge Hakkında Prof. Dr. Sadık Tural'la Söyleşi*
Kapanmaması Gereken Kapılar Vardır
Banu Altınova : *Edebiyat Felsefesi Yönünden Yalnızız Romanı*
Mustafa Gündüz : *II. Meşrutiyet Devrinde Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Yurdu Mecmuasının Eğitim Faaliyetleri*
Ali Şamil Hüseynoğlu : *Karapapaklarda Nevruz Şöleni*
Abdımitalip Murzak Metov : *Kırgız ve Türkiye Türklerinin Ortak Halk İnanışları*
Bahattin Yaman : *Isparta'da Yok Olan Bir Kültür : Tahir Paşa Konağı*
Hayati Yılmaz : *Mahdum Kuli'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Şiirlerinden Örnekler*
Mukaddes Arslan : *Anadolu'ya Vurulan Türk Mührü : Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Dönemi Uygarlığı*
Mukaddes Arslan : *Hasankale'yi Tanıyalım*
Erhan Aydın : *Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*
Nevin Baltacı : *Atatürk Dönemi Kültür Kurumlarından Örnekler*
Alev Kahya-Birgül : Erol Güngör
Aslı Büyükokutan : *Yücel Dergisi'nin Türk Folklor Araştırmaları Tarihindeki Yeri*
Ömer Çakır : *Dünya Mirasında Türkiye*
Mesut Çetintaş : *Trilye*
Rıdvan Canıgür : *Şahsiyetler ve Eserler*
Şebnem Ercebeci : *Osmanlı Resim Sanatı*
Ayten Erol : *Doğal Kaynakların Bütünsel Yönetimi*
Saadettin Gömeç : *Hazar Çalışmaları*
Nilgün İnce : *Yadigar-ı Selanik*
İhsan Kalenderoğlu : *Altay Masalları*
Deniz Kara : *Yunan Mitolojisinde Aşk*
Murat Özbay : *Güllü*
Yıldıray Özbek : *15.-16. Yüzyılda Topkapı Sarayı*
Tümen Somuncuoğlu : *Kumuk Yazar Murat Adji*
Emine Tuğcu : *Osmanlı Şiiri ve İktidar İlişkisi*
Hüseyin Yenice : *Türk Dillerinin Tarihsel Gelişimi Sorunları*
Zeki Dilek : *38. ICANAS'ın Ev Sahibi Atatürk Yüksek Kurumu*
Ömer Çakır : *"Barışa Susayan Irak'ta Türk Kültür Varlığı Paneli"*

50. Sayı

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

Bilge

Yayın Tanıtım-Tahlil-Eleştiri Dergisi

Journal of Review • Analysis • Critique

Issue 50 March 2007

ISSN : 1300-283X

Mart ve Eylül Aylarında Yayımlanan Hakemli Dergi

International Peer Reviewed Journal Published in March, and September

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL ve
TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

ATATÜRK SUPREME COUNCIL FOR CULTURE
LANGUAGE AND HISTORY
ATATÜRK CULTURE CENTER

Bilge

Cilt / Volume : 13
Sayı / Issue : 50

Kurucusu / Founder — Prof. Dr. Sadık Tural
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı

Sahibi / Owner on behalf of Atatürk Culture Center — Atatürk Kültür Merkezi
adına Başkan
Prof. Dr. Osman Horata

Editörler / Editors — Prof. Dr. Önder Göçgün (Pamukkale Üniversitesi)
Uzm. Şebnem Ercebeci

Yazı İşleri Müdürü / Journal Administrator — İmran Baba

Yayın Kurulu / Editorial Board — Prof. Dr. Hakkı Acun (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail Doğan (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Nesrin Karaca (Başkent Üniversitesi)
Doç. Dr. Naciye Yıldız (Gazi Üniversitesi)
Dr. Hüseyin Ağca

Hakem Kurulu / Referees Board — Prof. Dr. Osman Horata (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakkı Acun (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Cem Dilçin (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail Doğan (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim Arslanoğlu (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Halit Çal (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Remzi Demir (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevin Güngör Ergan (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat Gözaydın (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Öz (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilüfer Tuncer (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Uçan (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Melek Özyetkin (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Nesrin Karaca (Başkent Üniversitesi)
Doç. Dr. Naciye Yıldız (Gazi Üniversitesi)
Dr. Turhan Yörükân
Dr. Hüseyin Ağca
Uzm. Şebnem Ercebeci

Yurtdışı Temsilciliği / Representative Abroad — Doç. Dr. Mustafa Özcan / A.B.D.
Prof. Dr. Kâmil Veliyev / Azerbaycan
Zeynel Kozanoğlu / Danimarka
Prof. Dr. Şâkir İbrayev / Kazakistan
Prof. Dr. Abdıldacan Akmataliyev / Kırgızistan
Harid Fedai / K.K.T.C.
Prof. Dr. G. Hazai / Macaristan
Prof. Dr. Hatip Miniguli / Tataristan
Prof. Dr. Annagurban Aşırov / Türkmenistan
Dr. Hammad Muhammed Âlem / Afganistan

Ortadoğu Halklarında Nevruz

Yrd. Doç. Dr. Davut KILIÇ
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Öğretim Üyesi

Özet: Farsça "nev" ve "ruz" kelimelerinin birleştirilmesiyle meydana gelen "Nevruz" sözcüğü, yeni gün anlamına gelir. Tarihin en eski milleti olan Sümerlerde yeni yılın ilk günü törenlerle kutlanırdı. Mezopotamya'da Sümerlilerin hâkimiyetini kaybetmesinden sonra bölgeyi hükümranlığı altına alan Sami kavimlerince de bu bayram dönemin devletleri Mısır, Hitit ve İran'da da kutlanmaya devam etti.
Kelimenin Farsça olmasından hareketle kimi araştırmacılar Nevruz Bayramının İranlılara ait olduğu düşüncesindedir. Bunlara göre Nevruz, Zerdüştlüğe bağlı bir dini bayramdı. Ne var ki, ilk dönemlerde dini bir temele oturtulmaya çalışılan İran Nevruz'u hakkında eski İran Zerdüştlüğünün kitabı olan Avesta'da ve onun tefsiri sayılan Zend'de hiçbir kayıt yoktur. Günümüzde İran'da olduğu gibi Hindistan'da yaşayan Parsiler'ce de "Jamschedi Navroz" adı ile kutlanan Nevruz, İranlıların güneş takviminin birinci ayı olan Farvardin'in 20-21. günlerinde kutlanır. Kutlanılan tarih esas alındığında Nevruz'un dini olmaktan ziyade tabiata bağlı bir gün olduğu daha da kesinlik kazanır.
Sami ırklar ve bazı Ortadoğu menşeli topluluklar yukarıda bahsedilen takvim sistemini kullanırken orta ve doğu Asya'da yaşayan bazı milletler de Aralık ve Ocak geleneği yerine Mart ayının 21'ine denk gelen bir günü, yeni yılın ilk günü olarak kutlama âdeti vardı. Özellikle Türkler ve İranlılar bu tarihi, gece ve gündüzün eşitlendiği tabiatın yeniden canlandığı günü bahar bayramı olarak kutluyordu. Birçok Türk boyu, Milat öncesi dönemlerden itibaren Türk Dünyasının hemen her yerinde 21 Mart tarihini Nevruz olarak kutlamış ve bugünde pek çok yerde kutlamaya devam etmektedir. Nevruz Bayramı zaman içerisinde diğer komşu halklar tarafından da benimsenerek Avrasya coğrafyasında yaşayan birçok millet ve din tarafından ortak olarak kutlanılan bir bayram haline gelmiştir.
Anahtar Kelimeler: Nevruz, Takvim, Din, İran, Türkler, Azerbaycan,

Newruz Among the People in Middle East

Abstract: The word "Nevroz" which is derived from "nev" and "ruz" in Persion means the new day. In Sumers which are one of the oldest people of the history, the first day of the year used to be celebrated with ceremonies. After the old Sumers had lost their savereignty in Mesopotamia, this feast began to be clebrated in Egypt, Hittite and Iran by the Sami people who took the sovereignty of the zone.
Some explorers think that Nevroz belongs to the Iranians as the word is Persion origin. According to them Nevroz is a religios bairam that belongs to Zarathustra but the Iranian Nevroz which appeared as a religious foundatian at the beginning hasn't been mentioned at all in Avesta that is an interpretation of the Zend. Nowadays there is a nevroz bairam that is called as the Jamschedi Nevroz by the Parsis-a people in India. It is celebrated on the 20 th and 21 st days of Farvadin which is the first month of the Sun calendar of Iranians. When the date is observed it is understood that the Nevroz is a day relating to the nature rather than a

religious day.
While the Sami and some people in Middle East used this calender system, those who lived in Middle and East Asia world use the 21 st of March as the first day of the year insted of December and January. Especially the Turkish people and Iranians would celebrate the 21 st of March as the Spring Bairam since the day and night became equal and the nature began tol iven up. Most af the Turkish tribes have celebrated the 21 st of March as a Nevroz since the first periods of history and it is still celebrated in most places. In later periods the Nevroz Bairam was accepted by some other neighbour communities and became a common feast celebrated by many states and people living in Eurasia.
Key Words: Nevroz, Calender, Religion, Iran, Turks, Azerbaijan.

Günümüzde Nevruz kutlamaları, hiçbir bilimsel temele oturtulmadan kendilerine yeni bir tarih ve kültür yaratma gayretinde olan bazı kitlelerin hedefi haline geldi.[1] Bu durum özellikle ülkemizde bir takım polemiklere yol açmaktadır. Oysaki İlk bakışta Mezopotamya kökenli olduğu kabul edilen Nevruz Bayramı, zaman içerisinde diğer komşu halklar tarafından da benimsenerek Avrasya coğrafyasında yaşayan birçok millet ve din tarafından ortak olarak kutlanılan bir bayrama dönüşmüştür. Farsça "nev" ve "ruz" kelimelerinin birleştirilmesiyle meydana gelen "Nevruz" sözcüğü, yeni gün anlamına gelir.[2]

Tarihin en eski milleti olan Sümerlerde yılın ay ve günleri çok dakik olarak hesaplanırdı. Yıl, 12 ay ve her ay 30 günden oluşmak şartıyla 360 günden meydana geliyordu. Yeni yılın ilk günü 1 Mayıs gece ve gündüzün eşit olduğu yaz günü idi.[3] Bu bayram kozmolojik bir strüktüre sahip olan yeni yıl olarak kutlanır ve "A-ki-til" diye isimlendirilirdi. Burada kullanılan "Til" sözcüğü yaşamak yeniden doğmak anlamına geliyordu. Akadlılar'da da "Akitu" isimi ile kutlanılan bu bayram Mezopotamya'da Sümerlilerin hâkimiyetini kaybetmesinden sonra bölgeyi hükümranlığı altına alan Sami kavimlerince de kutlanmaya devam etti. Babilliler buna "Zagmuk" adını verdi. Nisan ayının 12. günü kutlanmakta olan bu bayram dönemin devletleri Mısır, Hitit ve İran'da da kutlanıyordu.[4]

Kimi araştırmacılar, kelimenin Farsça olmasından hareketle Nevruz bayramının İranlılara ait olduğu düşüncesine kapılarak,[5] bu bayramın Zerdüştlüğe bağlı bir dinî bayram olduğunu, İslam öncesi dönemde İranlıların Zerdüşt inancından bulunduklarından dolayı bu bayramı kutladıklarını var sayar.[6] Ne var ki, dinî bir temele oturtulmaya çalışılan İran Nevruz'u hakkında, eski İran Zerdüştlüğünün kitabı olan Avesta'da ve onun alegorik tefsiri sayılan Zend'de hiçbir kayıt yoktur.[7] İranlıların kutsal atası olan Yima'nın devler ülkesinde muzaffer bir biçimde dönüşü anısına kutlanan Nevruz'la, Yima'nın kraliyet otoritesini gasp eden Azi-Dahhak'ın hapsedilmesi anısına kutlandığı kabul edilen Mihrican[8] hakkında, Firdevsi Nevruz'un Cemşid adına Mihrican'ın da Feridun'un tahta çıkışının şerefine icat edildiğini söyler.[9] El-Kalkaşandi'de Nevruz'u ilk olarak Zerdüşt'ün değil Cemşid'in kutladığını, Cemşid'den önce dinin bozulduğunu, Cemşid'in tahta çıktığında ilk iş olarak dini ıslah etmeye çalıştığını ve tahta çıkış gününü yeni yılın ilk günü sayarak o günü bayram ilan ettiğini belirtir.[10] Ayrıca Hürmüz ve Ehrimen'in teşekkül ettiği Ahemendiler döneminde (M.Ö. 559-330) Darius tarafından inşa edilen Persepolis'te bu bayramın kutlandığı bilinmektedir.[11]

Günümüzde İran'da olduğu gibi Hindistan'da yaşayan Parsiler'ce de "Jamschedi Navroz" adı ile kutlanan Nevruz, İranlıların güneş takviminin birinci ayı olan Farvardin'in 20-21. günlerinde kutlanır. Kutlanılan tarih esas alındığında Nevruz'un dini olmak-

tan ziyade tabiata bağlı bir gün olduğu daha da kesinlik kazanmaktadır.[12]

Temel anlayışları itibariyle birbirinden farklı olmakla birlikte yeniden doğuşla ilgili aynı tür inanışları önceki dönemlerde Zerdüştilik ve diğer İran dinleri ile sıkı bir ilişki içerisinde olduğunu müşahede ettiğimiz Yahudilik ve Hıristiyanlıkta da görmek mümkündür. Mesela; Hz. Musa'nın Firavun'un baskısından Yahudileri kurtararak Sina Yarımadasına geçirmesinden dolayı Yahudilerin kutladığı Pesah, Hz. İsa'nın yeniden doğuşu adına Hıristiyan dünyasında kutlanılan Paskalya da aynı şekilde yeniden var olmayı simgeler.[13]

Milattan önce Yahudilerin kullanmış oldukları takvim ay sistemine bağlı bir takvim olduğundan, bu takvimi güneş sistemine adapte etmek için her üç yılda, bir yılın sonuna "Şubat şeni" adıyla on üçüncü bir ay eklenirdi. Bu aydan sonra gelen yılın ilk gününe "Roş ha-Şana" adını veren Yahudiler, bu günü yeni yıl bayramı olarak kutlardı.[14]

Filistin ve Mısır'da ise ay sistemine bağlı olmayan takvimler kullanılırdı. Bu takvimlere göre yeni yılın ilk günü bayram olarak kutlanırdı. Bölgede yaşayan halkların bazıları Aralık ayının 24'ü ile Ocak ayının 6'sı arasındaki bir tarihi takvimlerin başlangıç günü olarak kabul etmişlerdi. Filistinliler gecelerin kısalmaya gündüzlerin uzamaya başladığı 24-26 Aralık tarihleri arasını yılbaşı olarak kutlarken, Mısırlılar da 6 Ocak tarihini yılbaşı bayramı olarak kutlardı. Kudüs ve çevresinde ortaya çıkan Hıristiyanlık, Filistin ve Mısır geleneğini kabul ederek 26 Aralık–6 Ocak tarihleri arasında kalan 1 Ocak tarihini yılbaşı bayramı olarak kabul etti.[15] Daha da önemlisi Hıristiyanlar bu bölgelerde yaşayan insanları kendi dinlerine çekebilmek için 24 Aralıkta başlayan ve 6 Ocak'ta biten bir dizi kutlamalar icat ettiler.[16]

Sami ırklar ve bazı Ortadoğu menşeli topluluklar yukarıda bahsedilen takvim sistemini kullanırken orta ve doğu Asya'da yaşayan bazı milletler de Aralık ve Ocak geleneği yerine Mart ayının 21'ine denk gelen günü, yeni yılın ilk günü olarak kutlama âdeti vardı. Özellikle Türkler ve İranlılar bu tarihe uyarak, gece ve gündüzün eşitlendiği tabiatın yeniden canlandığı günü bahar bayramı olarak kutluyordu. Birçok Türk boyu. Milat öncesi dönemlerden itibaren Türk Dünyasının hemen her yerinde 21 Mart tarihini Nevruz olarak kutlamış ve bugünde pek çok yerde kutlamaya devam etmektedir. Bunun sebebi ise Ergenekon'dan çıkışın tarihi bu güne denk geldiği için Türk kültüründe bu gün bayram olarak kutlana gelir.[17] Aynı zamanda bu bayram Ergenekon'dan çıkışın hatırası olarak "Sultan Nevruz" adıyla da anılır.[18] Ayrıca bütün klasik kaynaklar, Türklerin beşinci ayın 10 ve 20. günler arasında ırmak kenarlarında, şenlikler düzenlediklerini ve kurban kesip saçı yaptıklarını kayıt eder.[19]

Tarihçi Mes'udî'nin, ve dinler tarihçisi Şehristanî'nin eserlerinden naklen Şaban Kuzgun, Zerdüşt'ün Azerbaycan asıllı olduğunu dolayısıyla Nevruz geleneğinin Azerbaycan Türkleri arasında ortaya çıktığını, daha da önemlisi Mecusilere göre de Zerdüşt'ün Azerî olduğunu söyler. Yine Kuzgun, başka bir İslam tarihçisi olan İbnü'l-Esir'inde, Zerdüşt'e; ya Filistinli ya Acem ya da Azerî olabileceğini, onun Filistin'den Azerbaycan'a giderek orada Mecusiliği yaymaya başladığını, burada geçen Acem kelimesinin de İranlı olduğunu değil, Zerdüşt'ün Arap olmadığını ortaya koyduğunu dolayısıyla bu kaynağa göre de Zerdüşt'ün İranlı olmadığını, başka kaynaklardan da delillendirmek suretiyle Nevruz'un ilk olarak Azerbaycan bölgesinde Türkler arasında ortaya çıktığını, buradan İran'a ve diğer kavimlere geçtiğini ifade eder.[20]

İslami dönemde Zerdüşt ve Sami inanışlarla zenginlemiş olan Nevruz, Emevilerden farklı bir etnik temele dayanmış olan Abbasiler tarafından İslam dinî değerlerini yüceltmek amacıyla kutlanmış, hatta Sovyet araştırmacıları Birüni'ye dayanarak Hz. Peygamberin bu hareketi iyi gördüğüne dair görüş

bildirdiğini ileri sürmüşlerdir.[21] Sahih hadis kitaplarının hiçbirinde böyle bir kayıt mevcut değildir. Buradaki önemli husus olayın İslamileştirilmiş olmasıdır. Bu sebeple olmalıdır ki, bugün Ortadoğu'da yaygın olarak yaşayan halklar arasında Nevruz birtakım dinî olayların başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Mesela;

- Ulu Tanrı dünyayı gece ile gündüzün eşit olduğu Nevruz'da yarattı.
- Hz. Âdem bugün yaratıldı.
- Cennette yasak meyveden yiyen Hz. Âdem'le Havva'yı Tanrı affederek Nevruz'da Arafat'ta buluşturdu.
- Nuh'un gemisi Ağrı dağına konduktan sonra Hz. Nuh'un yere ayak bastığı gün Nevruz idi.
- Hz. İbrahim putları bugün kırdı.
- Yunus balığı tarafından yutulan Yunus Peygamber Nevruz'da karaya bırakıldı.
- Kardeşleri tarafından bir kuyuya atılan Hz. Yusuf bir bezirgân tarafından Nevruz'da kurtarıldı.
- Musa Peygamberin asasıyla Kızıldeniz'i yararak kendisine inananları kurtardığı gün Nevruzdu.
- Hz. Muhammed Hz. Ali'yi bugün kendisine vekil tayin etti.
- Bu kadar önemli günlerin başlangıcı olan Nevruz'un gecesinde de bütün yaratıkların Tanrı'ya secde ettiğine ve isteklerinin yerine getirildiğine inanılır.[22]

Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. İşte bunun için Ortadoğu ve Önasya kültüründe temeli kozmolojik strüktüre dayanan Nevruz'un dinî bir dayanağa dayandırılmış olması, bu bayramın geniş halk kitlelerine mal edilmesi ve meşrulaştırılmasına yardımcı olmuştur.[23]

Kalkaşandi'ye göre Nevruz XV. yüzyılda Mısır ve Ortadoğu'nun büyük bir kısmında Müslümanlar arasında kutlandığı gibi Hıristiyanlar arasında da kutlanmaktaydı.[24] Yezidiler de ise gece ve gündüzün birbirine eşit olduğu gün olan 14 Nisan yılbaşı, 21 Mart da Nevruz Bayramı olarak kutlanıyordu.[25]

Bazı dinler tarihi kaynaklarına göre 21 Mart Bahar Bayramı, Asya ve Avrupa'nın değişik yerlerinde ortaya çıkmış olan Sır Dinleri tarafından da kutlanır. Özellikle Anadolu ve Yunanistan'da yaşamış olan Sır Dinleri, 21 Mart'ı tabiatın yeniden canlandığı tarih kabul edip bugünü bayram olarak kutlar. Bu kutlamaların yapılmış olduğu yer en yoğun olarak Kibele Kültü'nün yaşandığı Anadolu'dur. Kibele Kültüne göre hayat Sonbahar'da ölmekte ve İlkbaharda yeniden dirilmektedir. Bu inanca göre İlkbahar'daki yeniden diriliş 21 Mart tarihine denk gelir. Bu tarihte insanlar yeniden dirilişin şerefine şenlikler düzenler ve bayram yaparlar.[26] Bu kültürün temelinde de aynı kozmopolit zaman ve mevsim değişimi (ilkbahar ve sonbahar, gün-gece eşitliği, yaz ve kış mevsimlerinde güneşin açısı gibi) ile ilgili görüşler yatar.[27]

Nevruz kutlamaları Selçuklu[28] ve Osmanlı dönemlerinde de devam etmiştir. Osmanlı şair ve yazarları caize (hediye, armağan, bahşiş) almak için Nevruziye'ler[29] kaleme almış ve bunları devrin ileri gelen sultanlarına takdim etmiştir.[30] Nevruz günlerinde müneccimbaşı, yeni takvimi padişaha sunar, bahşişini de alırdı. Buna da "Nevruziye pişkeşi" adı verilirdi.[31] Yine bu dönemde gazel ve kaside tarzında şeyhülislam ve kazasker gibi üst düzey din adamlarının da Nevruz için şiir yazmaktan ve şiirlerinde Nevruz motifini çeşitli şekillerde kullanarak hünerlerini sergilemekten de geri durmadıklarını söyleyebiliriz.[32]

Güneşin Koç burcuna girdiği anda Nevruziye denilen bir macun veya tatlı yemek adet olmuştur. Sarayda hekimbaşı misk, anber, türlü baharat ve kokulu otlar ilavesi ile hazırladığı macunu porselenden yapılmış kapaklı kâseler içinde Padişaha akşamdan takdim eder ve kendisine hilat giydirilirdi. Bu Nevruziye'den kadın efendilere, sultanlara ve mü-

him şahsiyetlere de verilirdi. Takdim edilen macunun kuvvet ve şifa tesiri oluğuna inanılırdı.[33]

Nevruz, baharın ilk günü ve yılbaşıdır. Takvimler hep Mart'tan başlar. Bu sebeple bu gün miladi takvim uygulansa dahi Osmanlılarda malî yıl başlangıcı Nevruz olarak alınmıştır ve hemen bütün kanunnamelerde verginin ilk taksitinin toplandığı gündür. Bu durum Cumhuriyet döneminde de 1980'li yıllara kadar malî yılbaşı olarak devam etmiştir.[34] Günümüz Anadolu'sunda "Sultanı Nevruz", "Nevruz Sultan", "Mart Dokuzu" ve "Mart Bozumu" gibi adlarla bilinen Nevruz, bütün canlılığı ile Türk toplumu içerisinde yaşamaya devam etmektedir.[35]

Bayramların dinî kökenleri ne olursa olsun bunların tabiat ve tabiat olayları ile ilgili olduğunu görmekteyiz. Özellikle bu husus yeni yıl ya da yeniden doğuş bayramlarında kendini açıkça gösterir.[36] Asya ve Ön-Asya toplumlarında görülen yeni yıl veya tabiatın yeniden canlanışı törenleri, yaşama biçimlerine, coğrafyalarına ve inanç yapılarına göre çeşitli pratiklerle devam ederek, bütün milletlerin kültürlerinde ortaya çıkar.[37]

Kökeni kesin olarak bilinmemekle birlikte, Ortadoğu coğrafyasında doğduğu kabul edilen ve çeşitli kültürlerce de zenginleştirilen Nevruz Bayramı, Avrasya coğrafyasında yaşayan, farklı din ve menşe sahip topluluklarca kutlana gelmiştir. Harun Güngör'e göre bu kutlamalarda özellikle şu hususlar öne çıkar. Efsanevi bir olayın kutlanmasından çok onun güncelleştirilmesi demek olan Nevruz bayramında yeniden doğuş, tekrardan varoluşu ifade eder. Bu günden bir gün önce kötülükler, bir yıl içerisindeki başarısızlıklar, felaketler, hastalıklar terk edilmekte, kutlamalar esnasında yöneticilerle vatandaş eşit hale gelmekte, kaos zamanı tüketilip kozmoza geçilmektedir. Bu günde yapılan su serpmek, toprak atmak, ateş yakıp üzerinden atlamak gibi bütün pratikler kötülüklerin terk edilmesiyle ilgili olup, ölülerin de bu günde dirileceği inancı vardır. Bütün bu pratiklerde istenilen ve amaçlanan şey; bu ritüeller yoluyla eski kutsal olmayan zamanın yok edilmesi, yeni ve kutsal zamanın gelmesi, yenilenerek sonsuzluğa dönüşmesi, gerçek tarih denilen mitsel tarihe dönüşün sağlanması içindir.[38]

Sonuç olarak, zaman zaman dinîleştirilmeye gayret edilse de Nevruz çobanlıktan tarımsal hayata geçme sürecinde oluşmuş bir bayramdır. Her ne kadar başlangıçta bu bayram Türk Varoluş Bayramı idiyse de yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere büyük değişikliklere uğrayarak Zerdüştilik, Mani dinî, Hıristiyanlık ve Müslümanlıktan birçok unsurları içine almıştır. Bütün bu bilgilerden hareketle Nevruz İslam öncesi ve sonrası dönemlerde birçok ülkede pek çok millet tarafından kutlanarak günümüze kadar gelmiştir. Dolayısıyla Nevruz, bir millete bir dine ve bir boya ait olmaktan çıkarak evrensel nitelikli bir bayrama dönüşmüştür.

Kaynaklar

AKÇORA, Ergünöz, "Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Nevruz", *Prof. Dr. Abdulhaluk Çay Armağanı*, Ankara 1998.

AKSOY, Mustafa, "Kültür Sosyolojisi açısından Nevruz Kavramı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S:100, İstanbul 1996.

BAYTAMREW, B. A., "Yeni Gün (Kaynak ve Adetler)", *Tarih ve Etnoğrafya Açısından Nevruz*, (nşr. Y. Pekcan, S. Öztürk), Ankara 1993.

CUNBUR Müjgan, "Klasik Edebiyatımızda Nevruz", *Nevruz*, (nşr. Sadık Tural), Ankara 1995.

________, "Bir Osmanlı Müneccimbaşısının Nevruz Tebrikleri", *Nevruz ve Renkler*, (nşr. S. Tural, E. Kılıç), Ankara 1996.

ÇAY, Abdulhalük, *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Ankara 1988.

ELİBEYZADE, Emlettin, "Nevruz ve Kurban Bayramının Geçmişi 1200 yıl", *http://www.kazakhan.org/articles.php?lng=tr&pg=19*, (03.03.2007).

EL-KALKASANDİ, Ahmed b. Ali, *Subhu'l Ağşa II*, Beyrut B.t.y.

ERDEM, Mustafa, "Gelenekli Türk Dininde Tabiat -İle İlgili İnanışlar", *Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (21-23 Mart 2001, Sivas)*, Ankara 2001.

FİRDEVSİ, *Şehnâme I*, (nşr. Necati Lugal), İstanbul 1992.

GÜNGÖR, Harun, "Önasya Kültürlerinde Yeniden Doğuş ve Türklerde Nevruz", *Nevruz*, (nşr. Sadık Tural), Ankara 1995.

________, "Dinler ve İnançlarda Nevruz", *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Ankara 2004.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Osmanlılarda Nevruz Kutlamaları", *Nevruz ve Renkler*, (nşr. S. Tural, E. Kılıç), Ankara 1996.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2004.

İBN Haldun, Abdurrahman el-Mağribi, *Kitabu'liber ve Divanu'l-Muptedei ve'l-Haber II*, Beyrut 1988.

KOHLER, K., "Karaites and Karaism", *Jewish Encylopedia VII*, New York 1904.

KUZGUN, Şaban, "İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nevruz Bayramı", *Nevruz*, (nşr. Sadık Tural), Ankara 1995.

LEVY, R., "Nevruz", *İslam Ansiklopedisi IX*, Eskişehir 1997.

MALİNOWSKİ, Bronislaw, *İlkel Toplum*, İstanbul 1998.

NİZAM'ÜL-MÜLK, *Siyasetname*, (nşr. M. A. Köymen), İstanbul 1982.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul 1993.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet, "Nevruz", *Türk Ansiklopedisi XXV*.

ŞEMSEDDİN Sami, *Esatir*, (nşr. Cengiz Batuk), İstanbul 2004.

TURAN, Fatma Ahsen, "Anadolu'daki Nevruz'la İlgili Uygulamalar", *Türk Dünyasında Nevruz, Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*, (18-20 Mart 1999, Elazığ), Ankara 2000.

YARSHATER, Ehsan, "Nowrüz", *The Encylopedia of Religion X*, Second Edition, (ed. Lindsay Jones), USA 2005.

Notlar

1 Cemşid Bender, *Kürt Tarihi ve Uygarlığı*, İstanbul 1991, s.129.

2 Abdulhalük Çay, *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Ankara 1988, s.17.

3 Elmettin Elibeyzade "Nevruz ve Kurban Bayramının Geçmişi 1200 yıl", http://www.kazakhan.org/articles.php?lng=tr&pg=19, 03.03.2007.

4 Harun Güngör, "Önasya Kültürlerinde Yeniden Doğuş ve Türklerde Nevruz", *Nevruz*, (nşr. Sadık Tural), Ankara 1995, s.31.

5 Bkz., Ehsan Yarshater, "Nowrüz", *The Encylopedia of Religion X*, Second Edition, (ed. Lindsay Jones), USA 2005, s.6730 vd.

6 İbn Haldun, Abdurrahman el-Mağribi, *Kitabu'liber ve Divanu'l-Muptedei ve'l-Haber II*, Beyrut 1988, s.191; Şemseddin Sami, *Esatir*, (nşr. Cengiz Batuk), İstanbul 2004, s.65; Şaban Kuzgun, "İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nevruz Bayramı", *Nevruz*, (nşr. Sadık Tural), Ankara 1995, s.105; Orhan Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2004, s.363.

7 Bkz., H. Güngör, a.g.m., s.32.

8 İranlılar Eylül-Ekim aylarında yine gece ile gündüzün eşitlendiği tarihi de Sonbahar Bayramı olarak kutlar, bu bayrama da Mihrican adını verirler. Bkz., İbn Haldun, a.g.e., s.190.

9 Firdevsi, *Şehnâme I*, (nşr. Necati Lugal), İstanbul 1992, s.177.

10 El-Kalkaşandi, Ahmed b. Ali, *Subhu'l Ağşa II*, Beyrut B.t.y., s.445; Cemşid ile ilgili söylenen diğer rivayetler için bkz., A. Çay, a.g.e., s.2 vd.

11 R. Levy, "Nevruz", İslam Ansiklopedisi IX, Eskişehir 1997, s.233; H. Güngör, a.g.m., s.31; A. Çay, a.g.e., s.1.

12 H. Güngör, a.g.m., s.32.

13 H. Güngör, a.g.m., s.33.

14 K. Kohler, "Karaites and Karaism", *Jewish Encylopedia VII*, New York 1904, s.446.

15 20 Aralık 1689 tarihine kadar Hıristiyan dünyasında ayrı olarak yeni yılı İlkbaharda (1 Mart'ta) kutlayan Rus Kilisesi de bu geleneğe katılarak, Büyük Petro tarafından çıkarılan bir kanunla yılbaşını Hıristiyan âleminde olduğu gibi 1 Ocak gece yarısından itibaren kutlamaya başladı. Bkz., B. A. Baytamrew, "Yeni Gün (Kaynak ve Adetler)", *Tarih ve Etnoğrafya Açısından Nevruz*, (nşr. Y. Pekcan, S. Öztürk), Ankara 1993, s.5.

16 Ş. Kuzgun, a.g.m., s.106.

17 A. Çay, a.g.e., s.26 vd.

18 A. Çay, a.g.e., s.23.

19 Bkz., H. Güngör, a.g.m., s.33; Türklerin tabiatla ilgili inanışları için ayrıca bkz., Mustafa Erdem, "Gelenekli Türk Dininde Tabiat İle İlgili İnanışlar", *Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri* (21-23 Mart 2001, Sivas), Ankara 2001, ss. 71-78.

20 Bkz., Ş. Kuzgun, a.g.m., s.107.

21 Bkz., B. A. Baytamrew, a.g.m., s.3.

22 A. Çay, a.g.e., s.7 vd; E. Yarshater, a.g.md., s.6731; Bkz., İsmet Parmaksız Oğlu, "Nevruz", *Türk Ansiklopedisi XXV*, s.128; Fatma Ahsen Turan, "Anadolu'daki Nevruz'la İlgili Uygulamalar", *Türk Dünyasında Nevruz, Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*, (18-20 Mart 1999, Elazığ), Ankara 2000, s.355.

23 H. Güngör, a.g.m., s.32.
24 El-Kalkaşandi, a.g.e. II, s.445; R. Levy, a.g.md., s. 234.
25 Ergünöz Akçora, "Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Nevruz", *Prof. Dr. Abdulhaluk Çay Armağanı*, Ankara 1998, s.32; Mustafa Aksoy, "Kültür Sosyolojisi açısından Nevruz Kavramı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S:100, İstanbul 1996, s.40.
26 Ş. Kuzgun, a.g.m., s.108.
27 B. A. Baytamrew, a.g.m., s.4.
28 Bkz., Nizam'ül-Mülk, *Siyasetname*, (nşr. M. A. Köymen), İstanbul 1982, s.53 vd.
29 Nevruz münasebetiyle yazılan şiirler hakkında kullanılan tabirdir. Bu konuda geniş bilgi için bkz., Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul 1993, s.688.
30 H. Güngör, a.g.m., s.33.
31 Bkz., M. Z. Pakalın, a.g.e., s.689; Ayrıca bkz., Müjgan Cunbur, "Bir Osmanlı Müneccimbaşısının Nevruz Tebrikleri", *Nevruz ve Renkler*, (nşr. S. Tural, E. Kılıç), Ankara 1996, ss.121-130.
32 Bkz., Müjgan Cunbur, "Klasik Edebiyatımızda Nevruz", Nevruz, (nşr. Sadık Tural), Ankara 1995, s.37
33 R. Levy, a.g.md., s. 234.
34 Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlılarda Nevruz Kutlamaları", *Nevruz ve Renkler*, (nşr. S. Tural, E. Kılıç), Ankara 1996, s.183.
35 Bu konuda geniş bilgi için bkz., F. A. Turan, a.g.m., s.354 vd.
36 Harun Güngör, "Dinler ve İnançlarda Nevruz", *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Ankara 2004, s.45.
37 Bronislaw Malinowski, *İlkel Toplum*, İstanbul 1998, s.152.
38 H. Güngör, a.g.md., s.47.

Bilge Dergisi

elmek adresimiz

bilgedergisi@gmail.com